

Vedomec na rozhlasových vlnách: Prípadová štúdia významu novopohanského rozhlasového cyklu *Rodná cesta* v kontexte dejín slovenského náboženského rozhlasového vysielania

The Neopagan on Radio Frequences: A Case Study of Slovak Neopagan Radio Show *Rodná cesta* in Context of the History of the Slovak Religious Radio Broadcasting

Michal Puchovský, FF MU, Ústav religionistiky
e-mail: michal.puchovsky@gmail.com

Abstract

After the fall of the communist regime in 1989, the public space in Czechoslovakia and – since 1993 – the independent Slovak Republic was opened to a wide array of religious and spiritual movements from abroad. New religious movements started to find their followers in Slovakia. Since 1995, one of them has been a revivalist Slavic neopagan group based on stories about old Slavic gods and Slovak folklore, which has been led by Miro Žiarislav Švický. This case study offers a brief overview of the current position of this Slavic neopagan group in the Slovak public space based on the analysis of an internet radio show *Rodná cesta*, broadcasted on an independent internet radio station *Slobodný vysielateľ* since 2013. The study's goal is to provide an explanation for the radio show's success by putting *Rodná cesta* into a wider context of the history of Slovak religious broadcasting, and by approaching religion as a way of mediation.

Keywords

radio broadcasting, Slovak Slavic neopaganism, Žiarislav, *Slobodný vysielateľ*, media in Slovakia, mediation of religion

Kľúčové slová

rozhlasové vysielanie, vedomecstvo, Žiarislav, *Slobodný vysielateľ*, slovenské médiá, náboženstvo ako druh mediácie

Úvod

Slovenské nezávislé internetové rádio *Slobodný vysielateľ* od začiatku svojho vysielania v januári 2013 „rozvírilo“ stojaté vody slovenskej mediálnej scény, keď ako prvé slovenské rozhlasové médium v histórii venovalo priestor vo vysielaní

zástupcom náboženských skupín a prúdov mimo tradičnú skupinu oficiálne štátom uznávaných a podporovaných náboženstiev v zmysle zákona č. 201/2007 o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností na Slovensku. Jednou z mnohých osobností z okruhu alternatívnej spirituality, ktorá dostala v začiatkoch vysielania *Slobodného vysieláča* priestor v rozhlasových diskusiách, bol aj Miro Žiarislav Švický, od polovice 90. rokov verejne známy ako jeden z najvýznamnejších propagátorov viery vychádzajúcej z tradície predkresťanského slovenského náboženstva. Ohlasy z publika na jeho rozhlasové vystúpenia boli v internetových diskusiách silné, preto bol vo februári 2013 Žiarislav oslovený s ponukou na rozhlasové vysielanie vlastnej relácie, v ktorej by v spolupráci s moderátorom určoval témy diskusií. Žiarislav mal tak možnosť predstaviť širšej skupine ľudí svoju verziu slovansky ladeného rekonštrukčného pohanstva, označovaného ako „vedomectvo“.

Vysielanie *Rodnej cesty* prebiehalo v rokoch 2013 až 2015 v pravidelne v jednotýždňových intervaloch každý utorok podvečer. Od leta 2015 bolo vysielanie prerušené, až v júni 2017 došlo k jeho opätovnému zaradeniu do vysielacej štruktúry *Slobodného vysieláča*, tentoraz v intervale jedna relácia mesačne.

Obnovenie vysielania *Rodnej cesty* v období písania textu môže slúžiť ako symbolický dôkaz relevantnosti vzniku špecializovanej časopiseckej štúdie o jej význame v širšom kontexte dejín slovenského náboženského rozhlasového vysielania.

Teoretické východiská a ciele

Cieľom štúdie je porozumieť príčinám úspechu a trvalému záujmu o vysielanie *Rodnej cesty* v určitej subkultúre v priestore so silne protichodnou dominantnou náboženskou tradíciou (viď Tížik, 2011). Autor práce si kladie nasledujúce výskumné otázky: a) Aký druh poslucháčov priťahuje vysielanie *Rodnej cesty*? b) Prečo jej vysielanie považujú poslucháči za autentické¹? c) Akým spôsobom pracuje pohanské internetové rozhlasové vysielanie v kresťansky dominantnom mediálnom kontexte?

V prvej časti štúdie stručne zhrniem dejiny slovenského náboženského rozhlasového vysielania, ktoré poslúžia ako širší historický kontext pre vysvetlenie spôsobu práce rozhlasového vysielania *Rodnej cesty* v slovenskom mediálnom priestore. Zároveň je toto zhrnutie prínosné ako „ďalšia“ možná perspektíva pri výklade dejín vývoja postavenia náboženstva vo verejnom priestore na Slovensku. Štúdia si nekladie za cieľ (z dôvodu rozsahu) podrobnejšie analyzovať súčasné postavenie náboženstva vo verejnom priestore na Slovensku a zameria sa iba na výsek, súvisiaci s rádiovým vysielaním.

Druhým teoretickým poľom, z ktorého budem vychádzať pri svojej argumentácii, je história médií, respektíve mediálne štúdiá. Základným teoretickým predpokladom tohto prístupu je chápanie náboženstva ako druhu mediácie (Meyer, 2013). Meyer sa vymedzuje voči bádateľskej tradícii, ktorá pod vplyvom protestantskej teológie uprednostňuje vo vedeckom bádani o náboženstve skúmanie viery, oprostenej

¹ Pod pojmom „autentický/á/é“ v kontexte štúdie chápem druh rádiové vysielania, ktoré poslucháči subjektívne vnímajú ako pravdivé, presvedčivé, originálne a zároveň logicky podané.

od fyzického rozmeru (Meyer & Houtman, 2012). Náboženstvo podľa Birgit Meyer môžeme vnímať ako mediáciu niečoho transcendentného, mimo bežnú realitu, do hmotného sveta za pomoci špeciálnych telesných techník (Meyer & Moors, 2006; Meyer, 2013). Médium ako také (v našom prípade rozhlasové vysielanie založené na zvuku) ovplyvňuje obsah (transcendentného posolstva Žiarislavovho moderného pohanstva), ktorý nesie, aby sa dostal k určitým poslucháčom (obyvateľom Slovenska, respektíve poslucháčom *Slobodného Vysielača*). Preto kladie dôraz na určité témy, významy, hodnoty a zmysly. Prečo sa práve zvuk a rozhlas stali tým médiom pre komunikáciu Žiarislavovho moderného pohanstva? To sa pýta štúdia.

Zdroje dát pre zodpovedanie výskumných otázok som rozdelil na viaceré skupiny. V prípade historického kontextu som čerpal informácie zo sekundárnej literatúry, venujúcej sa dejinám slovenského rozhlasového vysielania. Veľké množstvo informácií o súčasnej podobe rozhlasového vysielania je dostupných iba na internete. Jadrom dát pre štúdiu bol obsah vysielania vybraných dielov rozhlasového cyklu *Rodnej cesty* a informácií o *Rodnej ceste* poskytnutých samotným Žiarislavom v mailovej komunikácii. Posledným doplnkom sú poznatky zo zúčastneného pozorovania osláv Slnovratu v roku 2017 a hĺbkových rozhovorov, vedených na tému magisterkej diplomovej práce o spôsobe, akým Žiarislavova pohanská hudba (ne)spája a akým spôsobom sa (ne)podieľa na vytváraní subkulturnej identity medzi slovenskými a českými pohanmi.

Nosnou tézou štúdie je pozorovanie silného prepojenia medzi rádiom, subverzívnou² činnosťou a ilegalitou na Slovensku, ktorá je preukázaná aj v iných kultúrnych kontextoch (Egypt, viď Hirshkind, 2004: 131–153) a naznačuje ju aj vývoj slovenského náboženského rozhlasového vysielania naprieč 20. storočím. Práve obsah vysielania *Rodnej cesty* podporuje vyššie spomenuté tvrdenie, čo budem demonštrovať na príklade rozboru širšieho významu rozhlasového vysielania *Rodnej cesty* v kontexte dejín slovenského rozhlasu a v perspektíve histórii médií. Považujem ale za dôležité podotknúť, že prepojenie medzi rádiom a subverzívnou činnosťou je len jeden z faktorov (aj keď dôležitým), prečo poslucháči prejavujú dlhodobý záujem o vysielanie *Rodnej cesty*.³

Ďalej môže štúdia názorne ukázať, čo môže priniesť štúdium médií a mediácie do pochopenia alternatívneho náboženského vysielania a religiozity vo všeobecnosti, a zároveň naznačiť limity takéhoto prístupu v religionistike. Preto bude namiesto klasického záveru na koniec štúdie zaradená reflexia záverov a použitej metodológie.

Stručné zhrnutie dejín rozhlasu a náboženského vysielania na území dnešného Slovenska od roku 1923 až po súčasnosť

1. Začiatky rozhlasového vysielania na území Slovenska do roku 1939

V roku 1923 vtedajšie Československo zahájilo rozhlasové vysielanie ako jedna z prvých európskych krajín z Prahy. V súvislosti s prudkým rozvojom slovenskej

² Pod pojmom subverzia v štúdiu rozumiem podryvanie moci a autority dominantného štátneho systému alebo niektorej z jej inštitúcií. Subverzia sa môže prejavovať buď navonok vo forme výziev a pokusov o revolúcie alebo dovnútra pokúšajúc sa o transformáciu spoločnosti zospodu. To je práve príklad vysielania *Rodnej cesty*.

³ Relácia podľa ponúkaných tém môže zjednodušene pritaľovať ľuďom zaujímavých sa o alternatívny spôsob života. Viď kapitoly „Charakter vysielania“ a „Poslucháčka základňa“.

kultúry v období medzivojnového Československa, došlo k založeniu bratislavskej pobočky pražského *Radiojournalu* v roku 1926.⁴ Dňa 20. 11. 1927 bola prvýkrát odvysielaná slovenská omša z Dómu sv. Alžbety v Košiciach (Draxler, 2005). Dobovým a mimoriadne populárnym konkurentom slovenských rozhlasových omší boli maďarské omše vysielané z Budapešti (Karaba, 2010: 55–56). Dnes môžeme už len špekulovať, či ich počúvali iba slovenskí Maďari, alebo aj Slováci zvyknutí na zvuk maďarských omší z obdobia Rakúsko-Uhorska.⁵

Prvé náboženské vysielanie z Bratislavy sa uskutočnilo až v roku 1929. V medzivojnovvej ČSR bola aktívna misia Katolíckej akcie, ktorá sa okrem iných aktivít pokúšala vplývať na obsah verejného rozhlasového vysielania v prospech katolíckej cirkvi a zabezpečiť jej priestor vo vysielaní (Karaba, 2010: 51–57). O konkrétnej podobe vysielania môžeme len špekulovať na základe zápisníc zo stretnutí dobovej rozhlasovej rady, pretože zvuk sa začal archivovať až po roku 1939.

Slovenská pobočka *Rádiožurnálu* sa v medzivojnovom období rozrastala. Postupne pribúdajú štúdiá v Prešove, Košiciach a Banskej Bystrici. K 31. 12. 1937 bolo na Slovensku registrovaných 106 078 koncesionárov, čo pri počte obyvateľov 3 329 793 zo sčítania ľudu k 1. 1. 1930 predstavuje 1 rádio na 31 ľudí (Draxler, 2005). V dôsledku nedostatočného pokrytia územia Slovenska žilo asi len 10 % z celkového počtu koncesionárov v ČSR v jej slovenskej časti (Draxler, 2013: 155). Na základe toho môžeme dedukovať, že počúvania (a vlastníctvo) rádia patrilo k výsadám mestského obyvateľstva a rádio bolo často počúvané skupinovo.

2. Vznik Slovenského rozhlasu počas éry Slovenského štátu (1939–1945)

V období Slovenského štátu (ďalej SŠ, 1939–1945) sa slovenský *Rádiožurnál* osamostatňuje od pražskej matky a premenúva sa na *Slovenský rozhlas*. Vojnové obdobie je charakteristické dorovnávaním rozdielov medzi českým a slovenským rozhlasom, spojením s rastom kvality vysielania predovšetkým v kultúrnej rovine (Draxler, 2013: 147–149). Za dôležitý dátum v dejinách slovenského rozhlasu môžeme považovať leto 1939, keď sa na voskových platniach zhotovujú prvé rozhlasové záznamy (Draxler, 2005). V roku 1942 bol dostavaný rozhlasový vysielateľ pri Veľkých Kostolnoch. Aj vďaka rozšírenému dosahu pozvoľna stúpal počet koncesionárov. Počúvanie rádia sa tak mohol stať viac osobnou záležitosťou a šíriť do ďalších krajov Slovenska. Rozhlas sa v období SŠ dostáva pod kontrolu vládnej Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSLŠ) a stáva sa jedným z jej hlavných mediálnych ideologických kanálov (Draxler, 2013: 146–147). Vzhľadom na výrazný katolícky charakter SŠ dostávalo kresťanstvo v Slovenskom rozhlase veľký priestor (Draxler, 2013: 148). Väčšina priestoru v náboženskom vysielaní „okupovali“ katolíci, ale svoje miesto v ňom mali aj evanjelici, pravoslávni či gréckokatolíci. Vysielané boli prenosy bohoslužieb, kázní, nábožensky zamerané publicistické príspevky teológov a príležitostne rozhlasové pásma s náboženskou tematikou. Počas obdobia druhej svetovej vojny boli na území SŠ šírené ilegálne

⁴ Podrobnosti o prvom rozhlasovom vysielaní v slovenčine na Slovensku vid' Stránsky Jaroslav (2013).

⁵ Maďarské náboženské vysielanie z Budapešti môžeme v istom ohľade považovať za prvý príklad subverzívneho využitia rádia na území Slovenska. Aj keď nie je nikde doložené v archívoch, že jedným z cieľov maďarského vysielania bolo podrývanie integrity rodiacej sa ČSR, tak ju vnímala dobová slovenská rozhlasová „konkurencia“ z radov katolíkov (vid' Karaba, 2010: 54–57).

rozhlasové stanice zo Sovietskeho zväzu a Veľkej Británie. Ich tematické zameranie bolo čisto politického charakteru. Počas Slovenského národného povstania (ďalej SNP) sa povstalci v Banskej Bystrici zmocnili miestneho vysielateľa a spustili vlastnú rozhlasovú stanicu s názvom *Slobodný slovenský vysielateľ*, vďaka ktorej sa znásobilo povedomie o povstaní medzi ľuďmi a prispel k jeho bleskovému šíreniu (Draxler, 2013: 171).

3. Zmeny v náboženskom rozhlasovom vysielaní po roku 1945

V krátkom období medzi koncom vojny a komunistickým prevratom náboženské vysielanie pokračovalo, ale nový československý režim sa začal pomaly vymedzovať voči vplyvu katolíckej cirkvi v rozhlase z dôvodu jej prepojenia so slovenskou politickou špičkou z doby SŠ (Karaba, 2010: 55–56). Naďalej boli vysielané živé prenosy z bohoslužieb ako za SŠ, ale často dochádzalo k ich predčasným ukončeniam, ak prekročili čas pre ne vyhradený vo vysielaní (Karaba, 2010: 55–56). Veriaci bývali pobúrení a sťažovali sa na rozhlas, ktorý bol ale pod politickým tlakom československej vlády. Obnovená ČSR zakázala po roku 1945 vysielanie kázni, ktoré nahradilo v nedeľu podobne ladené vysielanie s názvom *Nedeľné príhovory*, v ktorých sa ľuďom prihovárali významní kultúrni a verejní dejatelia namiesto kňazov. Po komunistickom prevrate vo februári 1948 pokračovalo náboženské vysielanie až do roku 1952, keď bolo zakázané. K jeho oficiálnemu obnoveniu došlo až v roku 1990 (Draxler, 2005).

V 50. a 60. rokoch 20. storočia zažíva rozhlas na Slovensku obdobie svojej vrcholnej popularity. Rádia sa stávali štandardnou výbavou domácnosti a každodennou súčasťou života ľudí. Obsah vysielania kontroloval komunistický režim. Paradoxne, podobne ako počas SNP, to bol *Slovenský rozhlas* a jeho rebelujúci pracovníci, ktorí mobilizovali verejnosť k odporu voči zásahu vojsk Varšavskej zmluvy v Československu (viď rozhovor s Vladimírom Draxlerom; Čupka, 2017), čo opäť poukazuje na tradíciu vzťahu medzi rozhlasovým vysielaním a subverzívnou ilegálnou činnosťou.

4. Zahraničné náboženské rozhlasové vysielanie na území Slovenska počas éry komunizmu (1948–1989)

Náboženstvo síce z oficiálnych médií zmizlo, ale na území dnešného Slovenska bolo stále možné zachytiť zahraničné náboženské rozhlasové vysielanie. *Vatikánsky rozhlas* od roku 1947 vysielal pravidelne v slovenčine trikrát do týždňa. Od roku 1949 až do súčasnosti existuje pravidelné denné 15 minútové vysielanie v slovenskom jazyku. *Vatikánsky rozhlas* informoval o proticirkevných akciách komunistického režimu (rušenie kostolov, založenie kolaborantskej „Katolíckej akcie“), o prenasledovaní gréckokatolíckych kňazov alebo o reakciách vonkajšieho sveta na prenasledovanie katolíckeho kléru na území Slovenska (Maruniak, Grácová & Rehák, 1998). Ďalej *Vatikánsky rozhlas* informoval Slovákov o Druhom vatikánskom koncile (1962–1965) a dobových pápežských encyklikách. Na žiadosť viacerých poslucháčov zo Slovenska sa raz v týždni vysielala katechéza: o morálke, o Biblii a pre rodičov (Maruniak, Grácová & Rehák, 1998). V 50. rokoch nadviazal *Vatikánsky rozhlas* spoluprácu so slovenskými misionármi, ktorí tak vytvorili sieť zahraničných korešpondentov (Maruniak, Grácová & Rehák, 1998). Ilegálne šírený VR reprezentoval v československom mediálnom

priestore hlas katolíckej cirkvi. Dôkazom toho tvrdenia je okrem iného fakt, že komunistickým režimom konfiškované dokumenty o Druhom Vatikánskom koncile boli preložené do slovenčiny jedným zo slovenských spolupracovníkov *Vatikánskeho rozhlasu* Stanislavom Polčinom (Maruniak, Grácová & Reháč, 1998).

Taktiež v rámci programovej štruktúry *Rádia Slobodná Európa* boli vysielané dva náboženské programy – *Náboženský program* a *Bojujúca cirkev*. Za náboženské vysielanie boli v *Rádiu Slobodná Európa* zodpovední prevažne Slováci, aj keď časť povojnového slovenského exilu spojeného s Slovenským štátom odmietala spolupracovať s jeho čechoslovakistickým vedením. Od roku 1970 medzinárodná evanjelizačná stanica *TWR* vysielala pravidelne v češtine a slovenčine z Monte Carla sedem 15 minútových relácií týždenne. Vysielanie bolo podľa všetkého populárne a počúvané, čo dosvedčuje počet 200 listov mesačne, ktoré chodili do redakcie *TWR* do Monte Carla.

Komunistický režim, v spolupráci s ďalšími krajinami východného bloku, intenzívne rušil antikomunistické zahraničné rozhlasové vysielanie až do roku 1988, čím vytlačil náboženské rozhlasové vysielanie na okraj mediálneho priestoru. Počúvanie náboženského vysielania sa zmenilo oproti obdobiu ČSR a SŠ na undergroundovú záležitosť spájanú s subverzívnou činnosťou. Za počúvanie *Vatikánskeho rozhlasu* alebo iného zahraničného vysielania (hlavne *Slobodnej Európy*) dokonca hrozilo väzenie. Medzi poslucháčov zahraničného náboženského vysielania patrili napríklad príslušníci tzv. podzemnej katolíckej cirkvi, sympatizanti malých evanjelických cirkví – Svedkov Jehovových či Apoštolskej cirkvi a katolícky zameraní Slováci, sympatizujúci s vojnovým Slovenským štátom a nesúhlasiaci s obnovou Československa v komunistickej podobe. Rádio sa často počúvalo tajne a skupinovo, čo podporovalo pocit prepojenia rádia a náboženského vysielania so subverzívnou činnosťou.

5. Návrat náboženského vysielania do mediálneho priestoru po roku 1989

Po páde komunistického režimu prestali platiť ideologické obmedzenia vo vysielaní verejnoprávnych médií. V roku 1990 došlo k obnoveniu náboženského vysielania v *Slovenskom rozhlase* a do programu rozhlasu sa vrátilo vysielanie bohoslužieb, kázni a správ zo života veriacich (Draxler, 2005). Každú nedeľu je naživo vysielaná katolícka omša, ktorú sa raz za štyri týždne vystrieda evanjelická. Programová náplň náboženského rozhlasového vysielania tak vo veľkej miere kopíruje štruktúru z obdobia tesne pred nástupom komunizmu počas roku 1948 a nadväzuje na ňu. Oproti minulosti pribudli relácie, podporujúce myšlienku ekumenizmu. Náboženské vysielanie prebieha na troch okruhoch *Slovenského rozhlasu* – *Rádio Slovensko*, *Rádio Regina* a *Rádio Devín*. Spoločenské zmeny a obnovené stabilné miesto v programovej štruktúre rozhlasového vysielania sa odrazilo aj v spôsobe počúvania rozhlasu. Stalo sa viac súkromnou záležitosťou jednotlivcov, ktorí sú naučení počúvať pravidelne rozhlas aj období mediálnej dominancie internetu, respektíve nie sú schopní prísť do kostola osobne z fyzických dôvodov. Túto zažitú predstavu o poslucháčoch náboženského vysielania treba čiastočne podrobiť kritike, pretože v súčasnosti je veľká časť náboženských programov archivovaná na internete a má k nej prístup aj časť populácie, ktorá je zvyknutá prijímať informácie cez internet. Je dôležité podotknúť, že tak vznikajú dve skupiny poslucháčov náboženského vysielania, z ktorých jedna je viazaná na

počúvanie rádia z rádiového prijímača prevažne v domácom prostredí a druhá je charakteristická vysoko individualizovaným výberom konkrétneho náboženského vysielania a jeho počúvaním cez internet prakticky kdekoľvek i kedykoľvek.

6. Fenomén súkromných rádii s evanjelizačným zameraním na území Slovenska

Počas procesu demokratizácie Slovenska sa taktiež otvoril trh s rádiovými frekvenciami. Obdobie po roku 1989 charakterizuje pluralita. Na slovenský trh vstúpilo viacero kresťanských rádii, ktoré sa tu udomácnili a majú svoju stabilnú základňu poslucháčov.

Ako prvé bolo založené *Rádio Mária*, ktoré vlastníkom je katolícka cirkev. V roku 1992 začína nepravidelne vysieľať z okolia Banskej Bystrice. V roku 1994 sa rádio Mária premenovalo na *Rádio Lumen* a začalo vysieľať pravidelne každý deň 6 hodín. V roku 1997 prešlo *Rádio Lumen* na celodenné vysielanie. K špičke počúvanosti dlhodobo patrí podľa ich internetovej stránky prenos svätej omše. Podľa súčasných prieskumov počúva *Rádio Lumen* denne približne 105 000 ľudí, čo ho robí desiatym najpočúvanejším rádiom na Slovensku (Poláš, 2017). Podobne ako *Slovenský rozhlas*, aj *Rádio Lumen* ponúka na svojej internetovej stránke archív svojho vysielania.

V roku 2006 sa k rádiu *Lumen* pripojilo *Rádio 7*, ktoré je slovenskou pobočkou medzinárodnej evanjelizačnej stanice *TWR*. *Rádio 7* začínalo ako internetové a satelitné rádio, od roku 2009 je v prevádzke prvý VKV vysielateľ. Charakterom vysielania nadväzuje na vysielanie *TWR* z Monte Carla. Iba cez internet je šírené *G-Radio*, zamerané na gospelovú hudbu.

Exkurz do minulosti naznačuje, že na území Slovenska existuje bohatá tradícia náboženského rozhlasového vysielania. Pôvodne boli náboženské programy šírené verejnoprávnym rozhlasom. Počas éry komunizmu sa z počúvania zahraničného katolíckeho vysielania stal prejav nesúhlasu s režimom. V ére demokracie sa náboženské vysielanie vrátilo do verejného priestoru a stalo sa jeho pevnou súčasťou slovenského, čo logicky oslabilo jeho subverzívny podtón. Zároveň je obdobie po roku 2000 charakteristické rastom vplyvu kresťanstva vo verejnom priestore vďaka podpisu medzištátnej zmluvy Slovenska s Vatikánom (Tížik, 2011). Preto je v súčasnosti nemožné prepájať subverzívnu činnosť s kresťanstvom.

Fenomén internetového rádia, ktorý sa na Slovensku začal rozvíjať po roku 2000, priniesol vznik nezávislého internetové rádia *Slobodný vysielateľ*, ktoré do svojho vysielania po prvýkrát v dejinách rozhlasu na Slovensku zaradil náboženské relácie iného ako kresťanského charakteru. Jednou z nich bola (a stále je) novopohanská *Rodná cesta*, moderovaná Borisom Korónim so stálym hosťom Mirom Žiarislavom Švickým.

Slobodný vysielateľ (SV, 2013–?)

Internetové rádio *Slobodný vysielateľ* (SV) začalo pôsobiť na slovenskom mediálnom trhu 14. 1. 2013. Za myšlienku vzniku nezávislého rádia stoja dvaja vyhodení redaktori z *Rádia Lumen* – Boris Koróni a Peter Kršiak, ktorých doplnil Norbert Lichtner. Bývalým zamestnancom rádia *Lumen* prekážala cenzúra v médiách, ktorá sa v prípade rádia *Lumen* prejavovala v zákaze šírenia správ

o kauze odvolania arcibiskupa Bezáka (Dedinský, 2013). Podľa stručnej informácie z facebookovej stránky *Slobodného vysielacza* jeho cieľom je:

[P]ravdivé a neskreslené informovanie verejnosti, ...interaktívnosť (vytvorenie rozsiahleho priestoru pre vyjadrenie názorov verejnosti)..., pravidelné informovanie verejnosti o udalostiach v zahraničí, ktoré majú priamy dopad na našu spoločnosť a sú úspešne odignorované mainstreamovými médiami..., pozdvihnutie národného povedomia... podpora slovenskej ekonomiky a slovenských výrobkov. (*Slobodný vysieláč*, 2013)

V súčasnosti ponúka internetové rádio *Slobodný vysieláč* 24 hodinové vysielanie, zložené z pravidelných tematických relácií, repríz, hudobných blokov a živých vstupov, prevažne spravodajského charakteru. Mesačné náklady na vysielanie predstavujú približne 8000€, ktoré pokrývajú malé anonymné dary od poslucháčov. Na internetovej stránke *Slobodného vysielacza* je dostupný odkaz na živé vysielanie a rozsiahly archív minulých relácií vrátane *Rodnej Cesty*. Ďalší archív sa nachádza na serveri *Youtube*.

Relácie s náboženským obsahom tvoria veľkú časť programovej štruktúry *Slobodného vysielacza*. V ponuke rádia nájdeme napríklad reláciu *Ariadnina nit'* (stály hosť Emil Páleš, angelológia, Steinerovská antropozofia), *Červený stan* (ženská spiritualita), *Cesta vzostupu* (stály hosť Tomáš Lajmon, liečiteľ), *Jaskyňa pre mužov* (mužská spiritualita), *Radostná zvesť* (pásmo kresťanskej hudby a slova), *Spirituálny kapitál* (kňaz Pavel Pakoš) a *Rodná cesta* (stály hosť Žiarislav). *Slobodný vysieláč* „zlomil“ dominanciu kresťanstva na rozhlasových vlnách a otvoril ju pre záujemcov predovšetkým z radov nových náboženských hnutí.

Internetová rozhlasová relácia *Rodná cesta* (2013–2015, obnovená 2017)

Žiarislav⁶ sa objavil ako hosť vo viacerých diskusiách v začiatkoch vysielania *Slobodného Vysielacza*. Svojimi myšlienkami zaujal veľké množstvo poslucháčov, čo viedlo k vzniku samostatnej relácie. Prvá *Rodná cesta* na tému svätohájov a prírodných lesov bola na vlnách *Slobodného vysielacza* odvysielaná krátko po jeho spustení 19. 2. 2013. Od toho dátumu až do 23. 6. 2015 bola každý týždeň v utorok naživo odvysielaná jedna rozhlasová relácia. Tak bolo dohromady

⁶ Miro Žiarislav Švický (nar. 1967) je v súčasnosti pravdepodobne verejne najznámejším a najaktívnejším predstaviteľom slovenského rekonštrukčného slovanského pohanstva. Sám seba označuje ako vedomca, v nadväznosti na slovný koreň *vedomec*, *vedma*, ktorý slúžil ako ľudové označenie pre duchovného liečiteľa, a zároveň človeka žijúceho vedomý život v súlade so svojou životnou cestou a svetom. Verejne a duchovne pôsobí od roku 1995, začínal ako novinár. Žije s rodinou na laze pri Kokave Nad Rimavicou. Organizuje pravidelne letné vzdelávacie tábory, oslavy zimných a letných slnovratov a publikuje svoje názory na blogu *rodnacesta.sk*. Žiarislav založil neo-folklórnu (novodrevnú) kapelu *Bytosti*, s ktorou pravidelne koncertuje. V druhej polovici 90. rokov napísal tri knihy (*Návrat Slovanov v duchu a slove*, *Čaro 4 živlov*, *Čaro prírody*), potom sa na dlhšie obdobie stiahol na laz, kde rozjímal. Do širšieho povedomia verejnosti sa vracia práve vďaka rozhlasovej relácii *Rodná cesta* s podtitulom *Relácia na obrodu rodnej kultúry, prírodného života a duchovna* na internetovom rádiu *Slobodný vysieláč*. V poslednom období Žiarislav pracoval na nových vydaniach starších kníh *Návrat Slovanov v duchu a slove* (2014) a *Čaro prírody* (2016). Podľa slov Žiarislava je v jeho občianskom združení *Rodná cesta* registrovaných približne 1000 nasledovníkov, treba však podotknúť, že informáciu nie je možné overiť z iného zdroja. Posledného letného slnovratu v júni 2017, ktorého som bol účastníkom, sa zúčastnilo približne 200 ľudí.

odvysielaných 100 relácií. O presnej popularite *Rodnej cesty* medzi poslucháčmi bohužiaľ nemáme kvôli presunu archívu v máji 2017 kompletne informácie. Do uzávierky tohto textu moderátor rozhlasovej relácie nezareagoval na moju snahu o kontakt s ním. Počet otvorení jednej relácie v archíve *Slobodného vysielača* sa pohybuje v rozmedzí 3000 až 5000.

Charakteristika obsahu vysielania *Rodnej cesty*

Rodná cesta bola vo svojej prvej fáze dynamickou rozhlasovou reláciou, prebiehajúcou vo forme dialógu medzi moderátorom Borisom Koróniym a Žiarislavom. Rozhovor medzi nimi mal často tendencie prechádzať do voľnej rozpravy a moderátor sa často posúval do pozície druhého komentátora. Po úvodnej písťalovej znelke nasledovalo predstavenie témy relácie, ktorá sa dotýkala buď Žiarislavovho vedomectva alebo aktuálnej spoločenskej či politickej situácie. Čas od času sa relácia venovala historickým témam z perspektívy, v ktorej boli kresťania vnímaní ako utlačovatelia pôvodného slovenského duchovna. Ako predel bola často využívaná Žiarislavova autorská pieseň, po ktorej Žiarislav odpovedal na rôzne otázky z radov poslucháčov. Bolo možné posilať otázky počas živého vysielania, čo zvyšovalo mieru interakciu Žiarislava s publikom. V *Rodnej ceste* je Žiarislavovi prisúdený titul autority, ktorá sa vyjadruje k širokému spektru tém od morálnej krízy kapitalizmu až po globálne otepľovanie. Niektoré diely *Rodnej cesty* boli priamo venované Žiarislavovým verejným aktivitám – oslavám slnovratov alebo protestom proti zákonom o pôde. Žiarislav dostával na ploche vysielania *Rodnej cesty* priestor na predstavenie svojich názorov a základov svojho duchovného učenia.

Po stom diely *Rodnej cesty* dochádza k prerušeniu vysielania. V roku 2016 bol odvysielaný jeden živý prenos zo stretnutia Gazdovskej obrody, skupiny nezávislých slovenských poľnohospodárov organizovaných Žiarislavom. Boli plány pokračovať s vysielaním *Rodnej cesty* pod názvom *Cesta vedomá* nezávisle od *Slobodného vysielača*, ale k praktickej realizácii nakoniec nedošlo. 21. 6. 2017 bola odvysielaná nová relácia z cyklu *Rodná cesta* na *Slobodnom vysielači*, v rámci ktorej moderátor avizoval pravidelné mesačné vysielanie. V súčasnosti má *Rodná cesta* mierne upravenú štruktúru vysielania oproti minulosti. Relácia sa vnútorne delí na tri časti. V prvej reaguje Žiarislav na listy čitateľov alebo telefonáty do vysielania, v druhej s názvom „Mesiac v kruhu“ reaguje na súčasné politické a spoločenské otázky z perspektívy vedomectva a v tretej časti sa venuje vybranej téme z vedomeckého okruhu. Oproti minulosti došlo k posilneniu politického a spoločensky kritického rozmeru *Rodnej cesty*, čo sám Žiarislav vo vysielaní *Rodnej cesty* z 11. 10. 2017 odôvodnil tým, „že spoločenské veci sú súčasťou vedomectva, preto sa k nim vyjadrujem“.

Poslucháčska základňa

V priebehu môjho magisterského výskumu mi viacerí účastníci Žiarislavových verejných akcií naznačili, že sa k Žiarislavovi dostali cez rozhlasovú reláciu *Rodná cesta*, ktorá ich zaujala a Žiarislava následne vyhľadali osobne. Ako to vyzerá v praxi naznačuje úryvok z jedného hĺbkového rozhovoru s jedným respondentom

môjho magisterského výskumu. Pýtal som sa, kde sa prvýkrát stretol so Žiarislavou hudbou, ktorá bola taktiež jeho vstupnou bránou k Žiarislavovi ako osobe.

R1M: (smiech) prvýkrát v podstate... bolo to v rovnakej chvíli, ako som spoznal Žiarislava. Bolo to pri jednom rozhovore s jedným mojím veľmi blízkym známym, ktorý mi poslal v podstate odkaz na jeho pesničku. To bola tá prvá chvíľa, keď som sa stretol s novodrevom, teda so Žiarim.

Ja: A ten kamarát odkiaľ poznal Žiarislava?

R1M: eee, ten kamarát poznal Žiarislava zo Slobodného vysielateľa. V tej dobe sa jednak vysielateľ spúšťal a jednak tam Žiarislav začínal so svojou reláciou *Rodná cesta*. Jeden z prvých dielov.

Ja: Aaa... Počúval si predtým Slobodný vysielateľ?

R1M: Pravdupovediac, Slobodný vysielateľ som zachytil až na základe tohto. (pozn. odporúčania kamaráta)⁷

Žiarislav ma informoval v mailovej komunikácii zo dňa 30. 8. 2017 ohľadom vysielania *Rodnej cesty*, že „človek (pozn. autora Žiarislav) nepostrehol nejaký rázny, masívny nárast návštevnosti podujatí. Ale určitý nárast tu bol“. Veľký záujem vyvolávali predovšetkým nasledujúce témy.

[K]ultúry dávnych Slovenov, ako otázky týkajúce sa výročných sviatkov, zvykov, ale aj spôsobu života predkov a tiež otázky týkajúce sa niektorým zažitým, aj keď často nie celkom pravdivým predstavám o živote predkov. Niektoré otázky sa týkali nášho súčasného života, možnostiam príchodu do strediska, riešenia osobných ťažkostí. Veľký záujem bol napríklad o milostnú kultúru Slovenov, čo bola trojdielna záležitosť. Živé ohlasy boli aj o témy ľudového liečiteľstva (olejkári, šafraníci a ľudové liečiteľstvo v dennej podobe), zjavný záujem bol i o božstvá predkov, živé ohlasy boli aj na *Gazdovskú obrodu*, teda na naše smerovanie k obnove prírodného hospodárstva.

Aj v samotných reláciách sa často objavujú zmienky o búrlivých odozvách na odvysielané relácie. Na základe vyššie zhrnutých informácií o poslucháčoch *Rodnej cesty* od Žiarislava môžeme dedukovať⁸ že medzi poslucháčov *Rodnej cesty* patrili hlavne ľudia, ktorí sa zaujímajú o slovenskú predkresťanskú históriu, tradičnú slovenskú ľudovú kultúru a osobnostný rast, prípadne liečenie psychických problémov. Zmienka o *Gazdovskej obrode* naznačuje záujem poslucháčov o alternatívne⁹ životné štýly (napríklad návrat k rodinnému poľnohospodárstvu), ktoré sú chápané ako protikladné k súčasnému spoločenskému usporiadaniu. V slovenskom prostredí sa od 90. rokov naštartovala ďalšia malá vlna rekolonizácie slovenských lazov a kopaníc, keď dochádza k sťahovaniu časti

⁷ R1M – anonymizovaná skratka pre účastníka magisterského diplomového výskumu. R znamená respondent, 1 poradie, M pohlavie (muž). Magisterského výskumu s názvom „Hudba a identita: Spôsob utvárania subkulturnej identity medzi nasledovníkmi Žiarislava“ sa zúčastnili dohromady 7 respondentov z Čiech a Slovenska.

⁸ S vedomím, že výpoveď Žiarislava nie je možné potvrdiť informáciami z iných nezávislých zdrojov, napríklad od moderátora relácie alebo iných výskumov o poslucháckej základni *Rodnej cesty*.

⁹ Pod pojmom „alternatívny/e/a“ je v texte chápaná množina životných názorov, spôsobov života a druhov zárobkovej činnosti, ktorú vníma určitá skupina ľudí ako protiklad k tomu, čo tá skupina vníma ako konzumný spôsob života v kapitalistickom spoločenskom usporiadaní.

nespokojného mestského obyvateľov na odľahlé kúty Slovenska, kde si zakladajú ekologické hospodárstva (Weleslava, 2016; Priečko, 2010). Podobne aj Nádaská (2012) charakterizuje slovenských moderných pohanov ako ľudí so záujmom o témy ako ekológia, ľudová kultúra a remeslá, návrat k predkresťanskej harmónii človeka a súladu živlov. Ako panteisti vnímajú zem ako živú bytosť, čo môžeme chápať ako druh hlbinej a nadosobnej ekológie. Filozofia moderného pohanstva oslovuje ľudí, ktorým nevyhovuje konzumný život, sú ochotní odísť z miest a žiť alternatívnym životom v samote alebo v spoločenstve podobne zmýšľajúcich ľudí. Účasť na spoločenskej pohanskej akcii podľa Nádaskovej (2012) determinuje identitu pohana a v širšej perspektíve chápe moderné pohanstvo ako druh voľnočasovej aktivity.

Slobodný vysielateľ ako príklad subverzívneho média

Pre účely mojej argumentácie považujem za dôležité poukázať na vzťah medzi vojnovým *Slobodným vysielateľom* a súčasným internetovým rádiom *Slobodný vysielateľ*. Zhoda mien nie je náhodná, novodobý *Slobodný vysielateľ* spája s tým povstaleckým nielen vedomý výber rovnakého mena, ale aj miesto vysielania (Banská Bystrica) a nesúhlas s aktuálnym spoločenským a politickým usporiadaním (napríklad moderátor Boris Koróni sa často vymedzuje voči hodnotám kapitalistickej neoliberalnej konzumnej spoločnosti). Preto už minimálne od čias SNP existuje tradícia dôvery v subverzívne rádiové vysielanie chápaného ako médium na vyjadrenie správnych, ale dobovo neprípustných názorov v oblasti stredného Slovenska. Slovenská národné povstanie je dejinne hodnotené kladne súčasnou politickou reprezentáciou a predovšetkým na strednom Slovensku si ho ľudia stále veľmi ctia ako významnú historickú udalosť, čo nepriamo zvyšuje kredit novodobého *Slobodného vysielateľa*. K tomuto rozmeru dôvery v rádio sa v ére komunizmu pripojilo tajné počúvanie *Vatikánskeho rozhlasu* a *TWR*, ktoré do predchádzajúceho vzorca prinieslo vnímanie náboženstva (kresťanstva) ako symbolu komunistického odboja. Kombinácia týchto dvoch tradícií tvorí základný predpoklad pre dôveru poslucháčov v rozhlasové náboženské vysielanie, ak zmýšľajú opačne, ako „diktuje“ súčasné politické a spoločenské usporiadanie.

Prepojenie medzi subverzívnou činnosťou a zvukovými médiami pozoruje Charles Hirschkind (2004) vo svojej štúdii o vývoji významu kázní a úlohe *khatibov* („kazateľov“) v Egypte od stredoveku po súčasnosť. Do začiatku vlády egyptského prezidenta Džamála Abd an-Násira (1918–1970) *khatibovia* kázali veľmi konzervatívnym spôsobom, ktorý bol založený na recitácii koránskych veršov, pomocou ktorých mal moslim pochopiť morálny záväzok Koránu a očistiť si tak srdce. Kázne mali prevažne etický rozmer. Násir ako predstaviteľ panarabského hnutia od nástupu k moci kontroloval kázania *khatibov* a urobil z nich jeden z nástrojov svojej propagandy. *Khatibovia* začali byť školení v rečníckom umení a ich úlohou sa stalo vychovávať – mali za pomoci rétorických pomôcok a trikov ovplyvňovať publikum avychovávať ho smerom k „správnym“ názorom. Vďaka popularite Násirových politických prejavov a nábožensky orientovanej hudobnej tvorby Umma Kulthuma z 50. a 60. rokov 20. storočia si radoví Egypťania zvykli na rádio ako dôležité médium prenosu informácii, nadväzujúc na tradíciu dôvery v liečivý rozmer zvuku Koránu. Technologický pokrok mal jeden vedľajší efekt, a tým bolo

rozšírenie rádia a magnetofónových pásovk medzi ľuďmi. Tie postupne zobrali „hlas“ štátnym médiám a začali sa skrže ne šíriť kázania *khatibov* rozchádzajúce sa s oficiálnou, štátom podporovanou linkou. Časť poslucháčov *Slobodného vysielača*, nehľadajúcich len alternatívny životný štýl, spája s poslucháčmi egyptských kázaní nahratých na kazetách nespokojnosť s aktuálnou politickou situáciou, ktorá vedie k hľadaniu média, v ktorom nájdu oporu pre svoje názory. V oboch prípadoch končia nespokojné skupiny pri médiách založených na prenose zvuku.

Nespokojnosť s dominanciou kresťanstva vo verejnom priestore na Slovensku

Vo vysielaní *Rodnej cesty* je taktiež ukrytá symbolika, ktorú by som vzletne označil ako „prelomina mlčania o pôvodnom slovenskom duchovne“. Subverzia sa tak prejavuje nielen smerom k súčasnej kapitalistickej a demokratickej spoločnosti, ale k dominancii kresťanstva v slovenskom mediálnom priestore (Tížik, 2011). Jedine katolícka cirkev je schopná ufinancovať celodenné náboženské kresťanské rádiové (*Rádio Lumen*) a televízne (*TV Lux*) vysielenie. Aj vo verejnoprávných médiách, či už rozhlasových alebo televíznych, má svoje nespochybniteľné miesto už od čias ČSR vysielenie kresťanských kázaní a bohoslužieb. Slovenské národné obrodenie v 19. storočí, ako aj súčasná politická reprezentácia Slovenska nadväzuje na veľkomoravskú cyrilo-metodskú tradíciu a nie na predkresťanskú slovenskú minulosť, čo prejavuje napríklad v štátnom podporovanej symbolike mincí, známkach či štátnych sviatkoch vychádzajúcich z kresťanskej symboliky (Tížik, 2011). Rozpor medzi touto oficiálnou štátnou tradíciou sa ukázal veľmi výrazne v článku archeológa Branislava Kovára zo SAHI „5 zbytočných kníh o histórii“ (2015), medzi ktoré zaradil aj Žiarislavovu knihu „Návrat Slovanov v duchu a slove“ (2015), v ktorej Žiarislav na základe poznatkov z etnológie, etymológie a folkloristiky vytvára empirický základ pre svoje vedomectvo. Zo Žiarislava bol tak vytvorený rebel, plávajúci proti oficiálnej, štátom podporovanej línii slovenskej vedy, čo mohlo podporiť jeho imidž „protištátneho živlu“. Niektorí rozhlasoví poslucháči môžu považovať za protikresťanský a protispoločenský rozmer *Rodnej cesty* za „autentický“, čo podporuje vysoký záujem poslucháčov o slovenskú problematiku potvrdený Žiarislavom. Často protestujú voči dominancii kresťanstva vo verejnom priestore. Napríklad už vyššie citovaný respondent z môjho magisterského výskumu komentoval svoj vzťah ku kresťanstvu a predkresťanskej slovenskej kultúre nasledovne:

R1M: Bola to mojím spôsobom iná kultúra (pozn. autora predkresťanská slovenská). Na základe tých pesničiek som sa dostal k tomu, čo Žiari robí, prečo spieva po slovensky, prečo hovorí o nejakej slovenskej kultúre. No a potom zisťoval, že môžem byť hrdý na svojich predkov. Dosť to ovplyvnilo moje vnímanie aj ako národnej identity v dobrom zmysle. Že tí naši predkovia neboli len nejakí poddaní, ktorí boli celý čas skrčení a stále len na niekoho robili, ale tak v podstate mi osvetlil bod, keď boli ešte slobodní ľudia, ešte sa vyvíjali iným spôsobom. Keď ešte nebolo prirodzené cirkevnictvo by som to nazval. Keď tí ľudia neboli tak dôsledne povedal by som ovládaní. Neboli poddaní, zbavení slobody. Cirkev, teda... môj osobný názor je, že ju vnímam ako nástroj na podporu štátnej moci. Duchovný nástroj na podporu štátnej moci, ktorá má za účelom po duchovnej stránke udržať ľudí skrátka. (smiech)

Vo všeobecnosti téma „návratu ku predkresťanským koreňom“ spája drvivú väčšinu európskeho moderného pohanstva vrátane Žiarislava. (viz Strmiska, 2005: 1–22)

Nesúhlas časti spoločnosti so stavom súčasných slovenských médií

Ďalším faktorom, ktorý môže vplývať na pocit dôvery v internetové rozhlasové vysielanie, je súčasná kríza dôvery v štandardné „mainstreamové“ médiá. Kríza sa prejavuje v poklese predaja novín a sledovanosti televíznych správ a nárastu popularity „nezávislých“ internetových médií. V starších slovenských médiách môžeme pozorovať sériu článkov o médiách podobných *Slobodnému vysielacu*, ktoré podľa nich šíria „hoaxy“, „dezinformácie“, čo naznačuje oslabenie pozície starších médií, ak majú takú výraznú potrebu sa voči novým vymedzovať.¹⁰ V kombinácii so súčasným prudkým rozvojom počítačových technológií vystúpila do popredia úloha internetu ako hlavného informačného média dostupného všade, kde je pripojenie k internetu. Výhodou internetového rádia je jeho dostupnosť kdekol'vek a kedykoľvek za podmienky internetového signálu. Ľudia ho preto môžu počúvať popri práci v kancelárii, doma z počítača, či pri jazde autom. Zvuk rádia je možné vnímať aj pri práci na počítači alebo pri šoférovaní auta ako druh zvukového „podmazu“. Prevažuje vysoko individualizované počúvanie rozhlasového vysielania oproti skupinovému z minulosti. Podľa údajov internetovej aplikácie *radia.sk* má *Slobodný vysielac* približne 4 % podielu na trhu mobilných rádii a rastie. Navyše je dostupný archív vysielania a človek nie je závislý od konkrétnej hodiny alebo dňa, keď by mal byť na príjme. Niečo podobné nie je možné pri novinách alebo televízii, tie vyžadujú okamih sadnutia a sústredenia sa na príjem informácií, na ktorý si v súčasnej rýchlej dobe nie každý vie nájsť čas. V tomto smere staval Žiarislav a jeho *Rodná cesta* na úspešného mediálneho „koňa“.

Exkluzivita vo vzťahu poslucháč – rozhlasový redaktor

Môže byť rádiová relácia považovaná za autentickjšia, a tým pádom dôveryhodnejšia informačný zdroj oproti písaným alebo vizuálnym médiám, čo by mohlo slúžiť ako ďalšie odôvodnenie popularity *Rodnej cesty*? Faktom totiž je, že Žiarislav neuspel s pokusom o pravidelné, hoc i len občasnú, vydávanie tlačeného časopisu. Až rok po odvysielaní prvej *Rodnej cesty* nahromadí finančný kapitál, aby vydal prepracované vydanie *Návratu Slovenov v duchu a slove* (2015). Vydaniu kníh predchádzali rozhlasové relácie, ktoré obsahovo čiastočne kopírujú náplň *Rodnej cesty*. Výnimočnosť rádia sa môže ukrývať v schopnosti vytvárať pocit osobnej exkluzivity vo vzťahu poslucháč – rozhlasový redaktor (Hangen, 2002: 6). Johnathan Sterne, kanadský profesor, venujúci sa problematike kultúrnych koreňov jednotlivých aspektov dejín reprodukcie zvuku, vo svojej knihe *The Audible Past: Cultural Origins of Sound Reproduction* (2003) naznačuje, že v priebehu

¹⁰ Pravidelne aktualizovaný zoznam hoaxov na internetovom portáli jedného z najväčších slovenských denníkov *SME*: *Lovíme Hoaxy*: <https://hoax.sme.sk/?ref=menu>; Článok (Gdovin, 2017) o debate medzi zástupcami *Slobodného vysielaca* a „tradičných“ médií s odkazom na záznam televíznej relácie: <http://www.hlavnespravy.sk/ostra-debata-v-relacii-vecera-s-havranom-boris-koroni-zo-slobodneho-vysielaca-martin-simecka-z-dennika-n-branislav-dobsinsky-z-rtvs-diskutovali-o-alternativnych-mainstreamovych-mediach/905301>. Zoznam „konšpiračných“ webov zostavený osobami z prostredia tradičných médií: <https://www.konspiratori.sk/>.

19. storočia sa zmenil vzťah ľudí k zvukom. Počúvanie sa stalo viac usmernené a viac orientované smerom k súkromnému priestoru a majetku. Zvukový priestor sa stal podľa Sternea synonymom pre súkromný priestor (Sterne, 2003: 23–25) a v prenesenom zmysle je otvorený pre akýkoľvek ilegálny obsah v súlade s názormi poslucháča. Ak sa odpichneme od Sterneho postrehu, tak počúvanie dialógu medzi moderátorom a Žiarislavom môže vytvárať dojem počúvania rozhovoru medzi dvomi priateľmi, ktorí sa rozprávajú o témach, ktoré ťa zaujímajú, ale bojíš sa na ne opýtať priamo. Vďaka internetovému rádiu si človek môže tento rozhovor v súkromí v pokoji vypočuť. Žiaden stres z toho, že by ho niekto videl alebo že by sa musel sám zapájať do rozhovoru. Tento aspekt je podporený proklamovanou nezávislosťou *Slobodného vysielacza*, keď oproti starším médiám prináša poslucháčovi informácie špecifickejšej kvality, ktoré nie sú sprostredkované redaktormi starších médií.

Pár kritických poznámok na záver

Exkurz do dejín slovenského rozhlasového vysielania ukazuje, že v minulosti existovalo prepojenie medzi subverzívnou činnosťou a náboženským rádiovým vysielaním. Aj *Rodná cesta* funguje ako médium pre vyjadrenie nesúhlasu určitej subkultúry so silne protichodnou dominantnou spoločenskou a náboženskou tradíciou. Za asi najväčšiu slabinu analógie medzi subverzívnou činnosťou rádia, vtedy a teraz, považujem fakt, že sa porovnáva náboženské rozhlasové vysielania dvoch rozdielnych náboženstiev. Kým kresťanstvo má na Slovensku stáročnú tradíciu a od roku 1991 je verejne propagované ako slovenská štátotvorná náboženská tradícia, moderné pohanstvo živorí na okraji verejného záujmu. Je preto možné porovnávať „podvratné kresťanské vysielanie“ v silne katolíckej krajine v dynamickom 20. storočí s „podvratným pohanským/silne ezoterickým internetovým rádiom“ v dobe mieru? Aj napriek spomenutým výhradám usudzujem, že áno, a to na základe faktu, že stále ide o rozhlasové vysielanie, ktoré si mimo remediáciu do internetovej podoby (a prirodzeného vývoja technológií) zachováva ten istý vzťah, založený na aktívnom alebo pasívnom počúvaní rozhlasového vysielania, dávajúceho možnosť „tajne“, či v súkromí alebo v skupine podobne názorovo naladených ľudí, počúvať názory, rozchádzajúce s dominantnou spoločenskou verejnou mienkou. Považujem taktiež za dôležité dodať, že subverzívna činnosť rozhlasu na území Slovenska mala síce rôzne, od seba sa líšiace podoby počas 20. a 21. storočia, ale aj minulosti existovalo náboženské vysielanie (napríklad *Rádio Vatikán*), ktorý podobne ako *Rodná cesta* vyjadrovalo protichodné názory s ideológiou vtedajšieho režimu a burcovalo na odpor. Preto by som nezjednodušoval vysvetlenie záujmu poslucháčov o vysielanie *Rodnej cesty* iba na argument o hľadaní alternatívneho svetonázoru a spôsobu života, ale rozšíril ho o kontextuálne dejinné poznanie úlohy slovenského náboženského rozhlasového vysielania v minulosti. Na druhú stranu ale nemôžeme považovať všetko náboženské rozhlasové vysielanie za subverzívne, čo ukazuje prípad slovenského kresťanského rádiového vysielania po roku 1989. Potreba subverzívnej činnosti vzniká vtedy, keď sa oficiálna štátna ideológia stavia do rozporu s konkrétnym náboženstvom, čo je aj prípad Žiarislavovho moderného pohanstva.

Na doplnenie záverov štúdie by ale bolo potrebné zozbierať relevantné empirické dáta od poslucháčov *Rodnej cesty*, ktoré by pomohli spresniť údaje

o členskej základni a potvrdiť jej zistenia. V tomto smere štúdia predstavuje viac teoretický úvod k problematike subverzívneho pohanského rozhlasového vysielania než podrobnú analýzu problematiky. Budúcnosť ďalšieho výskumu v oblasti alternatívneho náboženského slovenského rozhlasového vysielania preto vidím v teréne, skúmajúc poslucháčov internetového rádia *Slobodný vysielateľ* a ich motivácie a zvyky spojené s počúvaním internetového rozhlasového vysielania.

Zoznam použitej literatúry:

Pramene:

- ArchivSV (30.9.2014). *Rodná cesta 30.09.2014 Ohrozí islam slovanský svet?*. Nájdené [28.8.2017] na <https://www.youtube.com/watch?v=FfamYC4ViQQ&list=PLi6d1lxErOCwX7Cba9-DtxsBq5Jk1Nrrb>.
- Archív vysielania Rodnej cesty*. (n.d.). Nájdené [31.8.2017] na <https://slobodnyvysielac.sk/relacie/rodna-cesta/?v=928568b84963>.
- Cirkvi a náboženské spoločnosti: Zákon č. 308/1991 Zb. zo 4. júla 1991 o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností*. (n.d.). Nájdené [22.10.2017] na <http://old.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/legislatva/zkony/zkon-.308/1991-zb>.
- ČTK (22.11.2016). *Vydavateľom klesol predaj novín, najviac denníku SME*. Nájdené [31.8.2017] na <http://www.omeiach.com/tlac/item/10158-vydavatelom-klesol-predaj-novin-najviac-denniku-sme>.
- Čupka, M. (5.1.2017). *Rozhlas je dnes ako z rozprávky Sol nad zlato*. In *Pravda.sk*. Nájdené [22.10.2017] na <https://zurnal.pravda.sk/rozhovory/clanok/415789-rozhlas-je-dnes-ako-z-rozpravky-sol-nad-zlato/>.
- Dedinský, M. (21.03.2013). *O cenzúre v katolíckom rádiu hovorí jeho bývalý redaktor*. In *Pravda.sk*. Nájdené [28.8.2017] na <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/274967-o-cenzure-v-katolicom-radiu-hovori-jeho-byvaly-redaktor/>.
- Draxler, V. (2005). *História SRo*. Nájdené [23.8.2017] na <https://www.rtvsv.org/o-rtvsv/historia/historia-sro>.
- Gdovin, S. (22.2.2017). *Ostrá debata v relácii "Večer s Havranom"*. Boris Koróni zo Slobodného vysielateľa, Martin Šimečka z denníka N a Branislav Dobšínský z RTVS diskutovali o alternatívnych a mainstreamových médiách. *Hlavné správy: Konzervatívny denník*. Nájdené [16.3.2018] na <https://www.hlavnespravy.sk/ostra-debata-v-relacii-vecera-s-havranom-boris-koroni-zo-slobodneho-vysielaca-martin-simecka-z-dennika-n-branislav-dobsinsky-z-rtvs-diskutovali-o-alternativnych-mainstreamovych-mediach/905301>.
- Historie rádia TWR*. (n.d.). Nájdené [25.8.2017] na <http://www.twr.cz/kdo-jsme/twr-cz/historie>.
- Konspiratori.sk*. (n.d.). Nájdené [16.3.2018] na <https://www.konspiratori.sk/>.
- Kovár, B. (3.8.2015). *5 zbytočných kníh o histórii*. Nájdené [20.10.2017] na <https://medziknihami.dennikn.sk/clanky/5-zbytocnych-knih-o-historii/>.
- Náboženské vysielanie Slovenského rozhlasu*. (n.d.). Nájdené [22.10.2017] na <http://www.ecav.sk/?p=Kalendar/Program/SRO>.
- Počúvanosť cez aplikácie Radia.sk: január 2017*. (17.2.2017). Nájdené [30.8.2017] na https://www.radia.sk/pocuvanost/aplikacia-radia-sk/3594_pocuvanost-cez-aplikacie-radia-sk-januar-2017.
- Poláš, M. (18.08.2017). *Počúvanosť rádii: Hore bez zmien, Anténa Rock sa vymenila s Rádiom FM*. Nájdené [25.8.2017] na <https://medialne.etrend.sk/radia/pocuvanost-radii-hore-bez-zmien-antena-rock-sa-vymenila-s-radiom-fm.html>.

- Rádio LUMEN od svojich začiatkov po súčasnosť 1993–2014.* (n.d.). Nájdené [25.8.2017] na <http://www.lumen.sk/historia.html>.
- Slobodný vysielateľ.* (14.1.2013). Nájdené [28.8.2017] na https://www.facebook.com/pg/SlobodnyVysielac/about/?ref=page_internal.
- Slobodný vysielateľ Archív (oficiálny).* (n.d.). Nájdené [28.8.2017] na <https://www.youtube.com/channel/UCKj43efhJ3jazTlenp8EJ0g>.
- SME: Lovíme Hoaxy.* (n.d.). Nájdené [16.3.2018] na <https://hoax.sme.sk/?ref=menu>.
- Stránsky, J. (8.12.2013). *Historický exkurz: Prvé rozhlasové vysielanie v Bratislave v roku 1926.* Nájdené [24.8.2017] na <http://www.mediawatch.dog/historicky-exkurz-prve-rozhlasove-vysielanie-v-bratislave-v-roku-1926/>.
- Švický, M. Ž. (2016). *Čaro prírody.* Vydavateľstvo Diva: Kokava Nad Rimavicou.
- Švický, M. S. (1998). *Čaro 4 živlov.* Vo vlastnom náklade: Trnava.
- Švický, M. Ž. (2015). *Návrat Slovenov v duchu a slove.* Vydavateľstvo Diva: Kokava Nad Rimavicou.
- Švický, M. Ž. *Rodná Cesta: Časopis pre obrodu prírodného života, pôvodnej kultúry, vedomia a ducha.* (n.d.). Nájdené [31.8.2017] na <http://www.rodnacesta.sk/>.
- Weleslava (2016). *Takí divokí... keď nebo bolo ešte modré a táto cesta ešte nová....* Bratislava: Karpatský Pecúch.
- Zeman, D. (2010). *Tisíce slov o naději.* Nájdené [20.10.2017] na <https://vimeo.com/14894358>.

Sekundárna literatúra:

- Draxler, V. (2013). Slovenský rozhlas 1938–1945. *Acta Universitatis Carolinae Studia Territorialia*, 13(1–2), 141–175.
- Hangen, T. J. (2002). *Redeeming the Dial: Radio, Religion & Popular Culture in America.* Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Hirshkind, Ch. (2004). Hearing Modernity: Egypt, Islam and the Pious Ear. In V. Erlmann (Ed.), *Hearing Cultures: Essays on Sound, Listening and Modernity* (pp. 131–153). London: Bloomsbury Publishing.
- Chudinová, E. & Lehoczka, V. (2005). *Fenomén rozhlasu v systéme masmédií: Základy teórie rozhlasovej žurnalistiky v systéme masmediálnej komunikácia.* Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave.
- Karaba, R. (2010). Katolícka akcia a rozhlasové vysielanie (1928–1948). *Studia Aloisiana*, 1(3–4), 45–58.
- Maruniak, P., Grácová, G., Reháč, J. (1998). *Slovenský povojnový exil: Zborník materiálov zo seminára Dejiny Slovenského exilu po roku 1945.* Martin: Matica slovenská.
- Meyer, B. & Houtman, D. (2012). Material Religion-How Things Matter. In D. Houtman & B. Meyer (Eds.), *Things: Religion and the Question of Materiality* (pp 1–23). New York: Fordham University Press.
- Meyer, B. & Moors, A. (2006). Introduction. In B. Meyer & A. Moors (Eds.). *Religion, Media, and the Public Sphere* (pp. 1–29). Bloomington: Indiana University.
- Meyer, B. (2013). Material Mediations and Religious Practice of World-Making. In K. Lundby (Ed.), *Religion Across Media: From Early Antiquity to Late Modernity* (pp. 1–19). New York: Peter Lang Publishing.
- Nádaská, K. (2013). Nová religiozita na Slovensku a spoločenské paradigmy. In *Výchova a vzdelávanie ako nástroj (de)formovania hodnotového systému spoločnosti II – Zborník z konferencie, Trnava, Levoča, 2012* (pp. 60–79). Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU.
- Priečko, M. (2010). Budovanie alternatívnej komunity v prostredí slovenských lazov – utópia alebo realita? (alebo o pozadí vnútorných štrukturálnych konfliktov). In D. Deák (Ed.), *Alternatíva, životný štýl, identita?: Niekoľko pohľadov na súčasnú slovenskú spoločnosť* (pp. 22–47). Čadca: Magma.

-
- Sterne, J. (2003). *The Audible Past: Cultural Origins of Sound Reproduction*. Durham and London: Duke University Press.
- Strmiska, M. (2005). *Modern Paganism in World Cultures: Compaative Perspectives*. Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Tížik, M. (2011). *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku: Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- Tížik, M. (2002). Nová religiozita v pluralizovanej spoločnosti. In: M. Moravčíková (Ed.), *Nová religiozita* (pp. 3–40). Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví.